

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника
(професор з науково-педагогічної роботи)

Афанасьєв М. В.

Облік і аналіз персоналу

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань **05 "Соціальні та поведінкові науки"**
Спеціальність **051 "Економіка"**
Освітній рівень **другий (магістерський)**
Освітня програма **"Управління персоналом та економіка праці"**

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

базова
українська

Завідувач кафедри
економіки та соціальних наук

Назарова Галина Валентинівна

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри економіки та соціальних наук
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробники:

Мішина Світлана Володимирівна, к.е.н., доц. кафедри економіки та соціальних наук

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: Нові підходи, напрями, методики обліку і аналізу персоналу, розширення їх практичного застосування викликають необхідність у підготовці висококваліфікованих фахівців – менеджерів з персоналу і обумовлюють актуальність вивчення даної навчальної дисципліни. Вивчення дисципліни дає можливість студентові набути досвіду: організації обліку і аналізу персоналу; формування інформаційного забезпечення аналізу персоналу; обґрунтування впливу фінансово-економічних показників на розвиток соціально-трудової сфери підприємств і установ; оцінки ефективності використання персоналу; аналізу витрат на персонал; оцінки трудового потенціалу.

Мета навчальної дисципліни: вивчення студентами теоретичних основ і набуття практичних навичок обліку і аналізу персоналу на підприємствах в установах та організаціях різних галузей виробництва і послуг.

Курс	1 М	
Семестр	1	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	20
	семінарські, практичні	20
Самостійна робота		110
Форма підсумкового контролю	іспит	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Менеджмент	Соціальна економіка
Бухгалтерський облік	Стратегічне управління
Маркетинг	Кадрова безпека
Фінанси	Розвиток персоналу
Організація праці	Креативний менеджмент
Нормування праці	
Управління трудовим потенціалом	
Ринок праці	
Аудит персоналу	
Проектування трудових процесів	
Демографія	
Кадрове діловодство	
Мотивування персоналу	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність формувати інформаційне забезпечення аналізу персоналу	Вміти формувати структуру інформаційного забезпечення аналізу персоналу
Здатність здійснювати організацію обліку персоналу на підприємстві	Обирати методи та прийоми організації обліку персоналу на підприємстві
Здатність до організації аналізу персоналу	Складати плани та програми проведення аналізу персоналу
Здатність здійснювати аналіз трудових показників підприємства	Застосовувати методи, прийоми аналізу персоналу
Здатність оцінювати продуктивність праці, трудомісткість продукції	Виявляти за результатами аналізу резерви підвищення продуктивності праці
Здатність здійснювати аналіз і контролінг витрат на персонал	Підвищувати ефективність витрат на оплату праці на підприємстві
Здатність аналізувати розвиток трудового потенціалу підприємства	Виявляти резерви підвищення ефективності використання трудового потенціалу підприємства

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Організація обліку і аналізу персоналу

Тема 1. Бухгалтерський і статистичний облік як джерело інформації для аналізу персоналу

1.1. Місце бухгалтерського і статистичного обліку та звітності в інформаційному забезпеченні аналізу персоналу. Облікові та поза облікові джерела інформації. Внутрішні і зовнішні джерела інформації для аналізу персоналу. Роль облікових джерел в здійсненні аналізу персоналу.

1.2. Склад і порядок складання статистичної звітності з праці. Структура форм статистичної звітності з праці: 1ПВ (кварт), 1ПВ (міс), 1Пв (умови праці), 6 ПВ. Інструкції щодо заповнення цих форм статистичної звітності.

1.3. Статистика чисельності персоналу. Методика обчислення середньооблікової чисельності штатного персоналу, облікової чисельності персоналу, облікової чисельності персоналу в еквіваленті повної зайнятості.

1.4. Статистика витрат на оплату праці. Структура фонду основної заробітної плати, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних і компенсаційних витрат.

Тема 2. Бухгалтерський облік витрат на оплату праці

2.1. Організація обліку праці і заробітної плати. Теоретичні основи організації документування, аналітичного та синтетичного обліку розрахунків з персоналом підприємства. Організація обліку використання робочого часу.

2.2. Синтетичний та аналітичний облік заробітної плати. Облік нарахування та виплати заробітної плати. Оплата праці в святкові дні, нічний час, понадурочної праці, оплата браку. Облік нарахувань на фонд оплати праці.

2.3. Утримання та вирахування із заробітної плати. Порядок утримання, платники та ставки податку з доходів фізичних осіб. Ставки єдиного соціального внеску за видами економічної діяльності. Інші утримання із заробітної плати.

2.4. *Податково-зарплатний алгоритм.* Розмір та порядок надання податкової соціальної пільги. Облік утримань із заробітної плати податку з доходів фізичних осіб та внесків до соціальних фондів.

Тема 3. Теоретичні основи аналізу персоналу

3.1. *Сутність і завдання аналізу персоналу.* Загальне розуміння аналізу і синтезу. Предметна область аналізу персоналу. Мета, завдання аналізу персоналу. Предмет та об'єкти вивчення аналізу персоналу. Принципи аналізу персоналу: науковості, системності і комплексності, ефективності, масовості, об'єктивності та оперативності. Зв'язок аналізу персоналу з іншими дисциплінами: економіка праці й соціально-трудова відносини, управління персоналом, бухгалтерський облік, планування, статистика, математика, економетрія, трудове право.

3.2. *Види аналізу роботи з персоналом.* Сутність видів аналізу персоналу за галузевою, часовою, просторовою ознаками, за користувачами та ступенем охоплення. Відмінності між внутрішнім і зовнішнім аналізом персоналу. Переваги і недоліки суцільного і вибіркового аналізу персоналу.

3.3. *Методи, прийоми та аналітичні показники, що використовуються для аналізу персоналу.* Класифікація аналітичних показників за змістом, способом визначення, причинно-наслідковими зв'язками, сферою застосування та способом отримання. Традиційні методи і прийоми аналізу персоналу: порівняння, групування, середні й відносні величини, балансовий і графічний методи, прийоми елімінування. Економіко-математичні методи, що використовуються в аналізі персоналу: кореляція й регресія, сіткові графіки, кластерний аналіз, ряди динаміки.

3.4. *Етапи аналізу персоналу.* Етапи аналізу персоналу: складання програми аналізу; відбір і перевірка інформації, необхідної для вивчення трудових процесів та показників; аналітична обробка й порівняння трудових показників; узагальнення результатів і контроль за реалізацією результатів аналізу персоналу.

Змістовий модуль 2 Практичні засади аналізу персоналу

Тема 4. Аналіз впливу фінансово-економічних показників на трудову діяльність підприємства

4.1. *Аналіз впливу фінансово-економічних показників підприємства на ефективність кадрових заходів і програм.* Оцінка впливу техніко-економічних та фінансових показників на трудову діяльність підприємства. Оцінка динаміки основних економічних показників підприємства. Аналіз випуску і реалізації продукції. Аналіз ефективності використання основних засобів. Аналіз показників рентабельності, ліквідності, ділової активності та фінансової стійкості підприємства.

4.2. *Аналіз структури персоналу та забезпеченості ним підприємства.* Оцінка забезпеченості промислових, сільськогосподарських та бюджетних підприємств персоналом.

4.3. *Аналіз якісного складу персоналу.* Загальна оцінка якісного складу персоналу промислового підприємства. Аналіз статевої та вікової структури персоналу. Аналіз якісного складу персоналу бюджетних установ. Аналіз кадрової політики з питань підготовки кадрів та підвищення кваліфікації.

4.4. *Аналіз показників руху персоналу.* Розрахунок показників інтенсивності руху персоналу (коефіцієнт загального обороту, коефіцієнт заміщення, обороту з прийому і вибуття персоналу). Показники сталості кадрів: коефіцієнти стабільності і постійності кадрів.

4.5. *Аналіз рівня організації праці на підприємстві.* Напрями оцінки рівня організації праці на підприємстві. Характеристика та порядок розрахунку показників аналізу рівня організації праці на підприємстві.

Тема 5. Аналіз продуктивності праці персоналу в галузях виробництва і послуг

5.1. Аналіз ефективності використання робочого часу. Порядок розрахунку календарного, номінального, явочного, максимально-можливого та реального фондів робочого часу. Показники ефективності використання фонду робочого часу. Факторний аналіз фонду робочого часу.

5.2. Аналіз непродуктивних втрат робочого часу. Аналіз цілодобових та внутрішньозмінних втрат робочого часу. Виявлення та оцінка впливу на витрати непродуктивних втрат робочого часу.

5.3. Факторний аналіз продуктивності праці персоналу промислових підприємств. Види показників продуктивності праці. Загальна оцінка продуктивності праці. Факторні моделі аналізу продуктивності праці. Методики факторного аналізу продуктивності праці. Джерела та резерви підвищення продуктивності праці персоналу. Аналіз трудомісткості виробничих програм. Визначення впливу трудомісткості на продуктивність праці.

5.4. Аналіз впливу трудових факторів на обсяги виробничої діяльності промислових і сільськогосподарських підприємств Поняття про річний, денний та годинний випуск промислової продукції та оцінка впливу трудових факторів на них. Факторний аналіз впливу трудових факторів на обсяги валової продукції сільгоспвиробників.

5.5. Аналіз впливу трудових факторів на обсяги функціональної діяльності банківських, бюджетних установ та підприємств торгівлі. Оцінка обсягів діяльності банківського персоналу. Показники обсягу функціональної діяльності вищих навчальних закладів, шкільних, дошкільних закладів освіти, лікарень та лікувально-амбулаторних закладів. Аналіз впливу трудових факторів на обсяги товарообігу в торговельних підприємствах.

5.6. Оцінка результативності праці управлінського персоналу. Факторна модель рентабельності персоналу. Критерії та показники оцінки результативності праці різних категорій управлінського персоналу. Методи аналізу результатів праці управлінського персоналу.

5.7. Аналіз ефективності функціонування служби управління персоналом підприємства. Критерії та показники оцінки ефективності роботи служби управління персоналом. Оцінка ефективності процесу адаптації і розвитку персоналу.

Тема 6. Аналіз і контролінг витрат на персонал

6.1. Аналіз структури і динаміки фонду оплати праці. Поняття про фонд основної і додаткової оплати праці. Структура інших заохочувальних та компенсаційних виплат. Загальна оцінка структури і динаміки фонду оплати праці. Використання графічного методу для аналізу структури фонду оплати праці.

6.2. Факторний аналіз фонду оплати праці. Факторні моделі фонду погодинної оплати праці. Факторний аналіз відрядної заробітної плати.

6.3. Аналіз ефективності витрат на персонал. Методика та показники аналізу ефективності витрат на персонал. Факторний аналіз: виробництва товарної продукції на 1 грн. витрат на оплату праці; чистої виручка на 1 грн. витрат на оплату праці; валового прибутку на 1 грн. витрат на оплату праці; чистого прибутку на 1 грн. витрат на оплату праці. Оцінка впливу співвідношення темпів зростання продуктивності праці та заробітної плати на собівартість продукції.

6.4. Аналіз використання коштів, що спрямовуються на соціальний розвиток підприємства. Прямі та непрямі показники оцінки використання коштів, що спрямовуються на соціальний розвиток підприємства. Аналіз використання коштів на соціальний розвиток підприємства. Оцінка оптимальності розподілу коштів на соціальний розвиток між різними структурними підрозділами підприємства та категоріями персоналу.

6.5. *Теоретичні основи контролінгу.* Сутність, мета, завдання контролінгу. Вимоги до здійснення контролінгу. Класифікація контролінгу.

6.6. *Використання контролінгу в управлінні витратами на персонал.* Сутність та завдання кадрового контролінгу. Рівні кадрового контролінгу. Завдання контролінгу витрат на персонал.

Тема 7. Аналіз трудового потенціалу підприємства

7.1. *Сутність, завдання, принципи аналізу трудового потенціалу підприємства.* Поняття трудового потенціалу. Мета аналізу трудового потенціалу.

7.2. *Методи аналізу трудового потенціалу, що виділяються за способом та змістом оцінки.* Характеристика методів оцінки. Критерії оцінки трудового потенціалу. Засоби оцінки трудового потенціалу: їх переваги, недоліки та можливості застосування. Оформлення результатів оцінки трудового потенціалу.

7.3. *Система показників аналізу трудового потенціалу.* Принципи формування системи показників оцінки трудового потенціалу. Показники якісної оцінки трудового потенціалу. Поняття про кількісні і синтетичні показники аналізу трудового потенціалу. Формування методичного забезпечення аналізу використання трудового потенціалу на підприємстві. Напрями підвищення якісного рівня трудового потенціалу.

7.4. *Рейтингова оцінка трудового потенціалу.* Поняття про рейтинг. Сутність експертного методу оцінки і його застосування при здійсненні рейтингової оцінки трудового потенціалу.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

модульний контроль, що проводиться у формі колоквиуму як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегровану* оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою

позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; арифметична правильність виконання індивідуального та комплексного розрахункового завдання; здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; застосування аналітичних підходів; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається із 20 тестів та 3 практичних задач (ситуаційної, діагностичної та евристичної).

Практичні завдання передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної "Відомості обліку успішності".

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімумально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35 та мінімумально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Розподіл балів за тижнями згідно технологічної карти подано в табл. 1.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля			Лекційні заняття	Практичні заняття	Перевірка домашніх завдань	Творче завдання	Презентація	Експрес-опитування	Письмова контрольна робота	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1. Організація обліку і аналізу персоналу	Тема 1. Бухгалтерський і статистичний облік як джерело аналізу персоналу	1 тиждень	0,2								0,2
		2 тиждень		0,2							0,2
	Тема 2. Бухгалтерський облік витрат на оплату праці	3 тиждень	0,2								0,2
		4 тиждень		0,2	1			5			6,2
		5 тиждень	0,2								0,2
		6 тиждень		0,2	1			5			6,2
	Тема 3. Теоретичні основи аналізу персоналу	7 тиждень	0,2								0,2
		8 тиждень		0,2	1					6	7,2
Змістовий модуль 2. Практичні засади аналізу персоналу	Тема 4. Аналіз впливу фінансово-економічних показників на трудову діяльність підприємства	9 тиждень	0,2								0,2
		10 тиждень		0,2	1						1,2
	Тема 5. Аналіз продуктивності праці в галузях виробництва і послуг	11 тиждень	0,2								0,2
		12 тиждень		0,2	1				5		6,2
		13 тиждень	0,2								0,2
		14 тиждень		0,2	1						1,2
	Тема 6. Аналіз і контролінг витрат на персонал	15 тиждень	0,2	0,2	1				5		6,4
		16 тиждень	0,2	0,2	1					6	7,4
	Тема 7. Аналіз трудового потенціалу підприємства	17 тиждень	0,2	0,2	1	10	5				16,4
	Іспит										
Усього			2	2	9	10	5	10	10	12	100

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведеною в табл. 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

5. Рекомендована література

Основна

1. Облік, аналіз. і аудит персоналу: навч. посіб. / Г. В. Назарова, С. В. Мішина, Отенко В.І. та ін. – Харків: Видавництво ХНЕУ, 2017. – 320 с.
2. Отенко І. П. Аналіз у галузях виробництва і послуг : навч. посіб. / І. П. Отенко, О. Ю. Мішин, С. В. Мішина. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 325 с.

Додаткова

3. Аналіз діяльності небанківських кредитних установ: кредитних спілок, ломбардів, лізингових компаній, інститутів спільного інвестування : навч. посіб. / А. М. Герасимович, О.В. Кот, Т.А. Бондар та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2014. – 351 с.
4. Андренко І. Б. Аналіз діяльності підприємств туризму : навч. посіб. для студентів ВНЗ / І. Б. Андренко. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 236 с.
5. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Р. Ф. Бруханський, О. П. Скирпан. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 443 с.
6. Герасименко Т. О. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Т. О. Герасименко, О. М. Мазуренко. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2014. – 319 с.
7. Економічний аналіз: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів спеціальності “Облік і аудит”/ За ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 680 с.
8. Карп'як Я. С. Організація обліку : навч. посіб. / Я. С. Карп'як, В. І. Воськало, В. С. Мохняк. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 366 с.
9. Ковтун Н. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Н. В. Ковтун. – Київ : Київський університет, 2014. – 527 с.
10. Мних Є. В. Фінансовий аналіз : підруч. для студентів ВНЗ / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – Київ : КНТЕУ, 2014. – 535 с.
11. Назарова К. О. Аналіз діяльності бюджетних установ: Навч. посіб. / К. О. Назарова, Т. А. Кумченко. – К.: КНТЕУ, 2006. – 210 с.
12. Наумова Л. М. Бухгалтерський облік (10 кредитів ECTS, теорія, практика) : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Наумова Л. М., Антонова І. А. – Миколаїв : Швець В. Д., 2014. – 463 с.

13. Отенко В. І. Теорія економічного аналізу : навчальний посібн. / В. І. Отенко, В. В. Іванієнко. – Харків : ІНЖЕК, 2015. – 344 с.
14. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства. навч. посіб. – 3-ге вид., випр. і доп. / Г.В. Савицькая. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
15. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Ю. М. Тютюнник. - Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Полтава : РВВ ПДА. – 2014. – 394 с.
16. Хлівна І. В. Облік і аудит : навч. посіб. для студентів ВНЗ / І. В. Хлівна, Д. А. Гладкий – Умань : Сочінський [вид.], 2015. – 501 с.
17. Царенко О. М. Економічний аналіз діяльності підприємств агропромислового комплексу. навч. посіб. – 2 вид., перероб. – Суми: Університетська книга, 2006. – 240 с.
18. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / З. І. Щибиволок. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 311 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

19. Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
20. Сервер Верховної Ради України. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.